

IWONA STRACHANOWSKA

WYBRANE ZAGADNIENIA UCZESTNICTWA UCZNIÓW KLAS I-III W ZAJĘCIACH POZALEKCYJNYCH

Wprowadzenie

Wszelka działalność pedagogiczna dąży do wychowania człowieka społecznie wartościowego.

*Motto: "Wychowanie, a więc urabianie jednostki według ściśle określonego wzoru ma obejmować wszystkie tereny działalności wychowawczej."*¹

Czy w nadchodzącym dziesięcioleciu świetlica szkolna może się stać nowoczesnym ośrodkiem kulturalno-wychowawczym? Trudno jest udzielić odpowiedzi na to pytanie. W naszej rzeczywistości oświatowej zajęcia pozalekcyjne zepchnięto do roli drugo - a nawet trzeciorzędnej w szkole.

Sądzę, że zadecydował o tym m.in. fakt rozgraniczenia funkcji szkoły na dydaktyczną, wychowawczą i opiekuńczą. Funkcja dydaktyczna wysunięta na plan pierwszy od niepamiętnych czasów usunęła z pola widzenia nauczycieli - wychowawców pracujących w cięższych warunkach w świetlicy. Tu, gdzie nie ma limitu grup wiekowych i określonej liczebności grup a wymiar godzin etatowych jest wyższy od przeciętnego pensum nauczyciela - dydaktyka, spotyka się często ofiarną pracę, pracę niedocenioną. Czy słusznie? W takich krajach jak Holandia i Wielka Brytania dzieci rozpoczynające naukę od piątego roku życia przebywają w szkole około sześciu godzin dziennie. Nie są jednak osamotnione. Towarzyszy im fachowa opieka nauczycieli - wychowawców, którzy poza "wyrównywaniem" poziomu wiedzy u dzieci oferują im interesujące zajęcia pozalekcyjne rozwijające zainteresowania dziecka.

Podobny stosunek do problematyki zajęć pozalekcyjnych daje się zaobserwować w USA, Francji i Belgii. W Szwecji np. szkoła docelowo ma bardziej przypominać "ośrodek kształcenia" lub dom kultury niż tradycyjną szkołę. Wszystkie te zabiegi zdążają do jednego celu, wszechstronnego rozwoju dziecka poprzez zapewnienie mu poza rozwojem cech instrumentalnych osobowości kształtowania w

równej mierze cech kierunkowych. Wartościowe formy zajęć pozalekcyjnych pozwalają spędzać w sposób interesujący czas wolny, rozwijać zainteresowania, przygotować się do roli uczestnika kultury (również masowej), kształtować uzdolnienia oraz motywować do nauki poprzez działania pobudzające do samodzielnego myślenia.

Wspólnym mianownikiem dla funkcji opiekuńczo-wychowawczej szkoły oraz pracy pozalekcyjnej jest czas wolny dziecka.

“Wiemy dobrze, że potrzeby opieki zwłaszcza wychowawczej, są bardzo ważne w odniesieniu do tych momentów w życiu dziecka, kiedy pozostaje ono bez opieki dorosłych. W takiej sytuacji dziecko dokonuje dowolnego wyboru rodzaju i terenu zajęć nie podlegając kontroli.

Z socjopedagogicznego punktu widzenia jest to czas wolny i to ten rodzaj czasu wolnego, którego spędzanie nie jest ani organizowane, ani nadzorowane przez dorosłych domowników.”² Można przytoczyć wiele definicji określających pojęcie czasu wolnego. Ciekawe publikacje na ten temat powstały w latach 60 po 80.

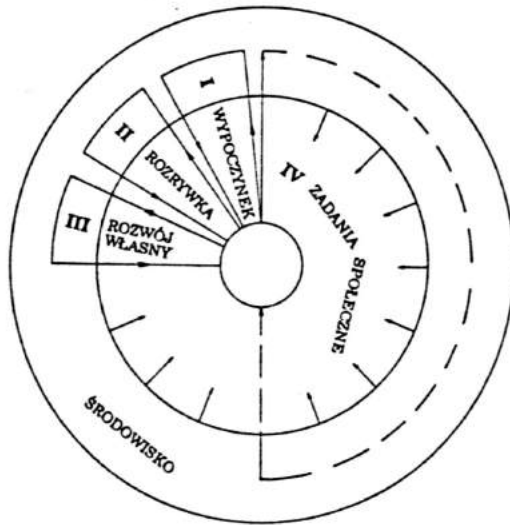
Wystarczy wymienić niektórych autorów A. Sicińskiego,³ Z. Dąbrowskiego,^{4,5} G. Toti.⁶

W literaturze pedagogicznej podkreśla się również, iż czas wolny dzieci i młodzieży charakteryzuje się czterema funkcjami takimi jak:

- 1) wypoczynek,
- 2) rozrywka,
- 3) rozwój zainteresowań i uzdolnień,
- 4) poszukiwanie miejsca w społeczeństwie.

Różnicę między trzema pierwszymi funkcjami czasu wolnego, a funkcją czwartą ilustruje rys. 1.

Rys. 1. Cztery funkcje czasu wolnego⁷

Wynika stąd, że wypoczynek, rozrywki i rozwój zainteresowań i uzdolnień pozostaje w kręgu podobnych potrzeb dziecka. A więc: "Wypoczywa się, aby odrodzić siły fizyczne i psychiczne, szuka się odmiany i rozrywki, aby mieć przyjemność, uprawia zajęcia samokształcące lub artystyczne, aby podnieść poziom swojej wiedzy i umiejętności. Czwarta natomiast funkcja czasu wolnego tworzy krąg zamknięty."⁸

Zgodnie z założeniem C. Freineta, że każde dziecko ma prawo do własnej indywidualności wynika, iż czas wolny różnie bywa przez uczniów wykorzystywany. Przeważnie ogranicza się on do kontaktów między rówieśnikami.

"Z badań przeprowadzonych w Łodzi w 1974 roku wynika, że kontakty dzieci robotników mają najczęściej charakter rodzinno-sąsiedzki, natomiast kontakty dzieci pracowników umysłowych cechują się znacznie swobodniejszym doborem znajomych - osób o zbliżonych zainteresowaniach kulturalnych. Analizując owe wyniki badań dochodzimy do wniosku, że większa aktywność towarzyska dzieci związana jest z wyższym poziomem wykształcenia rodziców, lepszą sytuacją materialną i pochodzeniem."⁹

Czy dzisiaj problem ten ponownie się uaktualni?

Czy status rodziny wpłynie na możliwość uczestnictwa w życiu kulturalnym?

W literaturze pedagogicznej znanych jest kilkanaście określeń pojęcia kultury. Autorem jednego z nich jest S. Czarnowski:

“Kultura: całokształt zobiektywizowanych elementów dorobku społecznego wspólnych szeregowi grup i z racji swej obiektywności ustalonych i wolnych rozmieszczać się przestrzennie.”¹⁰

W ujęciu J. Szczepańskiego do kultury zalicza się: Wytwory działalności ludzkiej (materialne i niematerialne wartości) oraz sposoby postępowania (wytwory i zachowania).

Dla A. Kłoskowskiej odwrotnie zachowanie ma znaczenie bezpośrednie (zaspokajające podstawowe potrzeby psychospołeczne), wynika to z tego, że dziecko jest istotą biopsychospołeczną.”¹¹

W oparciu o definicje kultury zostały wypracowane jej funkcje, które mają wpływ na uczestnictwo w niej dzieci. Według T. Bierkowskiego są to funkcje: “Instrumentalna, w której mieści się realizacja dążeń: społecznych, gospodarczych i politycznych i autoteliczna, która służy rozwojowi człowieka i jego samorealizacji.”¹²

Z “Raportu o stanie oświaty w PRL” wynika, iż czas wolny winien wiązać się w sposób szczególny z uczestnictwem w kulturze.

“Uczestnictwo w kulturze stawać się winno udziałem człowieka w całości życia społecznego ludzi.”¹³

A. Przeclawska definiuje uczestnictwo w kulturze następująco: “Jest to całokształt kontaktów człowieka z kulturą symboliczną, przekazywaną instytucjonalnie i nieinstytucjonalnie.”¹⁴

Owo uczestnictwo ma szansę na poszerzenie w sposób istotny wiedzy człowieka o świecie i ułatwienie zrozumienia rzeczywistości, która go otacza.

Kontakt dzieci i młodzieży z kulturą cechuje się różnorodnością przeżyć. Może nosić znamiona intelektualne i emocjonalne. Rozwija zainteresowania dziecka, angażuje osobowość małego odbiorcy kultury, staje się podstawą do budowy systemu wartości m.in. estetycznych.

“Stwarza także możliwości ukształtowania płaszczyzny porozumienia między przedstawicielami różnych kręgów kulturowych tworząc z przeżyć kulturalnych język komunikacji społecznej.”¹⁵

Ta funkcja jest nader istotna w obliczu faktu zjednoczenia krajów starej Europy, gdyż pozwala dzieciom wzrastać w duchu tolerancji.

Kontakt z kulturą winien być rozumiany jako kontakt z tradycją, która stanowi o ciągłości pokolenia, o trwałości dziedzictwa kulturowego własnego kraju oraz innych narodów.

Przeznaczając czas wolny dziecka na uczestnictwo w życiu kulturalnym gwarantujemy bezinteresowny stosunek do wartości kultury. Zajęcia pozalekcyjne mogą stać się narzędziem do likwidacji tzw. dolnej granicy poziomu kulturalnego społeczeństwa określanego w literaturze przedmiotu mianem "minimum kulturalnego"¹⁶

Mogą być dla dziecka wyspą kulturalną w dużych osiedlach mieszkaniowych, na wsiach i w niewielkich ośrodkach miejskich.

Zajęcia pozalekcyjne mają do zaoferowania poza wychowaniem do kultury również innego typu działalność, która wynika z ich złożonej funkcji.

Tabela 1. Organizacja pozalekcyjnych działalności szkoły podstawowej¹⁷

Organizacja pozalekcyjnej działalności szkoły podstawowej					
Rodaje działalności					
1. Standardowa		2. Wypieczalizonana		3. Masowa	
A.	Standardowe komórki wielofunkcyjne: – świetlica – szkolny klub – kino szkolne – czytelnia	A.	Organizacje skupiające uczniów na terenie szkoły (ZHP, samorząd i inne)	Imprezy i akcje organizowane w czasie wolnym przez: – organizacje dziecięce, – ośrodki i koła zainteresowań, – klasy, – kierownictwo szkoły, – organizacje i instytucje pozaszkolne	
B.	Standardowe ośrodki zajęć dowolnych: – gier i zabaw – sportu rekreacyjnego – pomocy w nauce	B.	Wypieczalizonowane ośrodki i koła zainteresowań oraz kursy działające w następujących dziedzinach: – zajęcia poznawcze, – technika i rzemiosło – kultura i sztuka, – przyrodoznawstwo – sport, – turystyka i krajoznawstwo, – zajęcia gospodarcze, – higiena, zdrowie, ratownictwo, – bezpieczeństwo osobiste		
C.	Specjalne grupy i zespoły: – wyrównawcze, – korekcyjne, – reedukacyjne prowadzone pod nadzorem psycholekarskim i powołane odpowiednio do potrzeb				

Jaki charakter mają zajęcia pozalekcyjne? Dlaczego są integralnym elementem organizmu szkoły?

Zdaniem W. Okonia:

“Zajęcia pozalekcyjne to nieobowiązkowa, wykonywana w czasie wolnym uczniów działalność w obrębie szkoły, obejmująca zajęcia w organizacjach młodzieżowych, kołach zainteresowań, świetlicy, sali gimnastycznej lub na boisku czy w ogrodzie szkolnym. Zajęcia pozalekcyjne służą rozszerzaniu i pogłębianiu wiedzy, rozwijaniu zainteresowań nauką, techniką, sztuką i życiem społecznym.”¹⁸

Ze względu na treść zajęcia pozalekcyjne można podzielić na:

- 1) związane z przedmiotami nauczania szkolnego,
- 2) techniczne związane z pracami i zajęciami technicznymi,
- 3) artystyczne związane z różnymi dziedzinami sztuki,
- 4) sportowe, turystyczno-krajoznawcze,
- 5) hobbystyczne związane ze zbieractwem.

Zajęcia te traktuje się głównie jako dodatek do organizacji procesu nauczania - uczenia się. Stąd też często upodobniają się one do tradycyjnych lekcji i w takiej postaci w niewielkim stopniu powodują uzyskiwanie istotnych efektów wychowawczych.

Uczniowie spędzając bowiem czas w środowisku wychowawczo nie zorganizowanym ulegają nierzadko wpływom przeciwstawnym do zamierzeń szkoły. Nudząc się wymyślają szereg zabaw, które nie tylko, że nie przynoszą pozytywnych rezultatów wychowawczych, ale mają ujemny wpływ na dalszy rozwój społeczny i moralny. Niewątpliwym źródłem poważnych niedomagań jest brak pełnych koncepcji nowoczesnej opieki i wychowania.

“Zajęcia pozalekcyjne winny być bowiem tą formą aktywności dzieci, w której udział nie jest związany z rygiem formalnego obowiązku, ale wypływa z zainteresowań i samoradnego zaangażowania.”¹⁹

Tworząc nowoczesną koncepcję opieki i wychowania należy wykorzystać nagromadzoną już wiedzę i doświadczenia z tego zakresu. Potrzebna jest nam bowiem szkoła, która coraz pełniej spełniałaby rozbudowane funkcje opiekuńcze i wychowawcze.

Funkcjonowanie szkoły w systemie dydaktyczno-wychowawczym określają programy nauczania oraz wytyczne Ministerstwa Edukacji Narodowej uprzednio zawarte w Dzienniku Urzędowym Nr 3 z dnia 14 IV 1988 r.: “Podstawowe kierunki

działalności resortu edukacji narodowej.” W nieco inny sposób kształtuje się problem sprawowania przez szkołę opieki nad powierzonymi dziećmi, który jest jednym ze składników funkcji opiekuńczo-wychowawczej szkoły.

“Pod pojęciem opieki rozumiemy stwarzanie wychowankom warunków optymalnych wszechstronnego rozwoju.”²⁰ Jej potrzeba pojawia się tam, gdzie występuje zagrożenie dla rozwoju osobowości uczniów. Mając na uwadze źródła i przyczyny zagrożeń zdrowia i rozwoju osobowości dziecka można przyjąć za M. Żelazkiewiczem,²¹ że opiekuńcza działalność szkoły winna obejmować:

- dokonywanie zmian w psychofizycznym funkcjonowaniu organizmu dziecka,
- tworzenie lub zmienianie zachowań i postaw dziecka,
- dokonywanie zmiany w społecznym środowisku dziecka,
- działalność profilaktyczną,
- działalność kompensacyjną,
- działalność korektywną.

Łącząc zaś działalność opiekuńczą szkoły z realizacją celów tej funkcji w toku zajęć pozalekcyjnych można wyodrębnić następujące zadania:

1. Sprawowanie opieki wychowawczej i częściowo dydaktycznej, głównie w odniesieniu do uczniów pozbawionych opieki domu rodzinnego.
2. Racjonalne organizowanie wolnego czasu uczniów.
3. Wzbudzenie oraz kształtowanie różnorodnych zainteresowań i zdolności ogółu uczniów.
4. Rozwijanie aktywności twórczej uczniów (ekspresyjnej, nowatorskiej, konstruktorskiej itp.).
5. Uspołecznienie uczniów.”²²

Nie należy jednak zapominać, że pracą pozalekcyjną w szkole należy objąć aż osiem zróżnicowanych kategorii uczniów. Są to:

1. Uczniowie klas I-III, którym potrzebna jest najpełniejsza, najbardziej wszechstronna opieka, a nawet atmosfera o charakterze rodzinnym, domowym.
2. Uczniowie klas IV-V potrzebujący wszechstronnej opieki, choć organizacja zajęć dla nich powinna uwzględniać większą ich samodzielność i odpowiedzialność.
3. Uczniowie klas VI-VIII, którym także trzeba zapewnić wyżywienie, pewne formy odpoczynku oraz warunki do pracy i rekreacji.
4. Uczniowie klas średnich (IV-V) i klas wyższych (VI-VIII) z rodzin zaniedbanych, zdemoralizowanych, którym trzeba zapewnić specjalną opiekę, nadzór i często zindywidualizowaną pomoc.

Wymienione powyżej kategorie uczniów związane są z zadaniami żywieniowymi, medycznymi oraz pracą własną.

Następne cztery odnoszą się do uczniów, którzy przychodzą w czasie wolnym na teren szkoły, aby brać udział w różnorodnych, często spontanicznych zajęciach pozalekcyjnych. Do nich zaliczamy:

5. Uczniów klas I-III przebywających w celu brania udziału w określonych zajęciach z reguły systematycznie organizowanych lub pragnących uczestniczyć w imprezach.
6. Uczniów klas IV-V, którzy przychodzą do szkoły aby uczestniczyć w różnorodnych zajęciach popularnych, w zawodach, imprezach, a także w zajęciach niektórych wyspecjalizowanych ośrodków i kółek.
7. Uczniów klas VI-VIII spędzających czas wolny na terenie szkoły w sposób różnorodny - zindywidualizowany, a także uczniów wykonujących różne prace organizatorskie oraz przybywających do szkoły w celach towarzyskich, rozrywkowych i dla uprawiania sportu lub po to, by brać udział w różnorodnych zajęciach wyspecjalizowanych.
8. Młodzież poszkolną, w tym także absolwentów szkoły podstawowej, dla których szkoła jest jedyną potencjalną placówką kulturalno-oświatową w miejscu zamieszkania.²³

Aby sprostać tak szerokiemu zapotrzebowaniu na uczestnictwo w zajęciach nadobowiązkowych, należy w tym miejscu przypomnieć zasady prowadzenia zajęć pozalekcyjnych. A należą do nich:

1. Zasada dostosowania działalności pozalekcyjnej do potrzeb i zainteresowań wychowanków oraz ich możliwości psychofizycznych.
2. Zasada dobrowolności uczestnictwa wychowanków w zajęciach pozalekcyjnych.
3. Zasada atrakcyjności zajęć pozalekcyjnych dla uczniów nie powinna mieć tylko charakteru rozrywkowo-konsumpcyjnego, lecz winna rozbudzać i rozwijać różnorodne zainteresowania i zdolności.
4. Zasada wszechstronnej aktywizacji uczniów.

Zasada ta wynika z ogólnopedagogicznej prawidłowości zawartej w stwierdzeniu, iż biernego człowieka nie sposób nauczyć, ani wychować.

Wszechstronna aktywizacja uczniów w obrębie zajęć pozalekcyjnych oznaczać będzie:

- respektowanie, rozwijanie i wychowawcze wykorzystanie zainteresowań i zdolności,

- rozbudzanie zainteresowań i inspirowanie aktywności uczniów w tych dziedzinach i rodzajach zajęć, które są mało popularne, a mogą być wychowawczo atrakcyjne i konstruktywne,
 - stałe i systematyczne tworzenie sytuacji i warunków prowokujących uczniów do przejawiania zachowań ekspresyjnych, twórczych itp.
5. Zasada ukierunkowywania aktywności uczniów w czasie wolnym za pomocą przekazywania im informacji, rozbudzania motywacji i dostarczania środków realizacji. Zwraca ona uwagę nie tylko na potrzebę wykorzystania różnorodnych środków przekazu wizualnego i audiowizualnego, ale i na inspirujące oddziaływanie materialnego otoczenia.²⁴

Specyfika działalności pozalekcyjnej wiąże się ściśle ze stosowaniem wymienionych zasad. Charakterystyczne dla zajęć pozalekcyjnych jest to, że choć i tu występuje roczny cykl organizacji działalności lecz zachowany porządek musi być nieco inny od porządku i terminów specyficznych dla organizacji procesów nauczania - uczenia. H. Muszyński w czasie roku szkolnego wyróżnia cztery etapy pracy w zakresie zajęć pozalekcyjnych. Są nimi:

Etap I (wrzesień) - rozpoznanie potrzeb w zakresie zajęć pozalekcyjnych oraz uruchomienie komórek standardowych, zaplanowanie sieci ośrodków zainteresowań i rozbudzanie różnorodnych zainteresowań uczniów.

Etap II (październik) - uruchomienie ośrodków zainteresowań, wytworzenie więzi wewnątrz grup uczestników, rozwijanie zainteresowań uczniów.

Etap III (listopad i dalsze miesiące) - włączenie ośrodków zainteresowań i innych komórek pozalekcyjnych w życie szkoły przez prezentowanie działalności na forum ogólnoszkolnym, a także upowszechnianie atrakcyjnych i pozytywnych sposobów spędzania czasu wolnego.

Etap IV (czerwiec i wrzesień) - analiza rocznych doświadczeń, ponowne rozpoznanie potrzeb uczniów w zakresie zajęć pozalekcyjnych, rekonstruując struktury ośrodków zainteresowań i poszerzenie zakresu komórek standardowych.²⁵

Świetlica szkolna ma szansę stać się miejscem zaspokajania podstawowych potrzeb dziecka, zwłaszcza młodszego.

Od potrzeby bezpieczeństwa, która obejmuje przecież takie potrzeby jak: pewności, stałości, wolności od strachu, wolności od lęku czy chaosu po potrzeby porządku i prawa. Dziecko młodsze (kl. I-III) łagodnie przejdzie ze środowiska domu rodzinnego lub grupy przedszkolnej do nowej sytuacji szkolnej postrzeganej najczęściej jako zagrożenie. Poczucie bezpieczeństwa zapewniłaby tym dzieciom,

fachowa kadra zatrudniona w świetlicy. (Mam tu na uwadze absolwentów kierunków pedagogiki opiekuńczej lub kulturalno-oświatowej).

Z kolei potrzebę afiliacji a więc miłości, przynależności i czułości mogłyby zaspokoić dzieci młodsze nie tylko w domu i klasie, ale również podczas ciekawych zróżnicowanych w formie zajęć pozalekcyjnych. Tu okaże mu się serdeczność i zainteresowanie jego osobą. Wychowawca umiejętnie będzie stymulował rozwój osobowości wychowanka wytwarzając pozytywne nastawienia oraz atmosferę emocjonalnej bliskości.

A.H. Maslow w psychologicznej teorii potrzeb charakteryzuje również potrzeby szacunku. Do tej grupy potrzeb możemy zaliczyć potrzeby osiągnięć i prestiżu, aprobaty, uznania oraz liczenia się z innymi osobami.

Sądzić należy, że na zajęciach pozalekcyjnych, dziecko będzie traktowane jako podmiot oddziaływań wychowawczych, nie będą pogwałcone jego prawa, będzie mogło wyrażać swoją opinię nie obawiając się ze strony dorosłych dezaprobaty i braku szacunku. Duża aktywność, pasja z jaką dziecko może realizować swoje zainteresowania dadzą mu na zajęciach pozalekcyjnych poczucie sukcesu, chociaż nie będzie ono wyrażone stopniem szkolnym.

Grupa potrzeb samourzeczywistnienia zwanych samorealizacyjnymi związana jest ściśle z potrzebą twórczości oraz potrzebami wiedzy, rozumienia, a także z potrzebami estetycznymi.

Tę grupę potrzeb można powiązać z problematyką taksonomiczną a ściślej mówiąc z drugim poziomem taksonomii ABC Profesora B. Niemierki²⁶ tzn. umieć oraz kategoriami C i D.

Sądzić należy, że potrzeby samorealizacyjne związane są z umiejętnością myślenia problemowego przez dziecko, które posiadając zaspokojone potrzeby niższego rzędu zdąża (ujmując rzecz hierarchicznie) do zrealizowania się w formie twórczej np. plastycznej, rękodzielniczej, muzycznej i tanecznej, pisarskiej lub poprzez stałe poszukiwanie odpowiedzi na nurtujące je pytania z zakresu przedmiotów przyrodniczych i ścisłych.

Zatem parafrazując stwierdzenie A.H. Maslow'a można stwierdzić, że:

Rozwijamy się, jeśli przyjemności związane z rozwojem i obawy związane z bezpieczeństwem są większe niż obawy związane z rozwojem i przyjemności związane z bezpieczeństwem.

BEZPIECZEŃSTWO — OSOBA — ROZWÓJ

Należy również pamiętać o tym, że dzieci, które będą miały zaspokojone potrzeby samorealizacyjne w życiu dorosłym cechować się będą:

- 1 - "Bardziej adekwatnym spostrzeganiem rzeczywistości i lepszym kontaktem z nią niż przeciętne jednostki,
- 2 - wysokim stopniem akceptacji wobec siebie, innych ludzi i ułomności natury ludzkiej,
- 3 - spontanicznością w myśleniu i życiu emocjonalnym,
- 4 - umiejętnością koncentracji na problemie,
- 5 - dobrze znośną samotnością,
- 6 - wysokim stopniem autonomii m.in. wiernością swoim przekonaniom, umiejętnością rozwijania swoich zainteresowań i planów,
- 7 - stałą świeżością w ocenie zjawisk m.in. umiejętnością dostrzegania tego, co w codziennych przeżyciach jest niepowtarzalne,
- 8 - zdolnością do okresowych przeżyć "mistycznych",
- 9 - zdolnością do utożsamiania się z całą ludzkością tzn. nie tylko z członkami własnych rodzin ale i przedstawicielami innych kultur,
- 10 - zdolnością do nawiązywania prawdziwie bliskich stosunków z osobami trzecimi,
- 11 - demokratycznością charakteru m.in. w doborze przyjaciół nie będą kierowały się rasą, statusem społecznym czy religijnym lecz będą uwzględniały indywidualność swoich partnerów,
- 12 - silnie rozwiniętym zmysłem etycznym,
- 13 - wyzbyciem się złośliwości i poczuciem humoru,
- 14 - zdolnościami twórczymi i inwencją w wielu dziedzinach życia,
- 15 - krytyczną postawą wobec indoktrynacji kulturowej."²⁷

1. Metodologia badań

Organizacja i przebieg badań

W badaniach diagnostycznych, które przeprowadzono pod moim kierunkiem w roku szkolnym 1988/89 wzięły m.in. udział mgr A. Pieczyńska oraz mgr H. Jacewicz. Badaniami objęto 1% populacji generalnej uczniów klas I-II oraz III

w Bydgoszczy.

Teren badań stanowiła próba reprezentatywna tj. szkoły podstawowe nr 14, 25, 32, 38, 42, 46, 49, 57 w Bydgoszczy.

W klasach I i II zdiagnozowano 120 uczniów - (populacja generalna 11.969)

w klasie III zdiagnozowano 60 uczniów - (populacja generalna 5.682)

W latach 1988/89 w Bydgoszczy do klas pierwszych uczęszczało 5.885 dzieci zaś do klas drugich 6.084 dzieci, do klas trzecich 5.682 osoby.

Liczba oddziałów:

- w klasie pierwszej wynosiła 209
- w klasie drugiej wynosiła 216
- w klasie trzeciej wynosiła 206

Łącznie w roku szkolnym 1988/89 było w Bydgoszczy 631 oddziałów klas I-III.

W celu uzupełnienia badań podstawowych zbadano losowo 42 rodziców dzieci klas I-II oraz 30 klas III, a także 30 nauczycieli wymienionych powyżej szkół.

Analiza danych uzyskanych od nauczycieli klas I-II "nie sprawiła kłopotu". Wynik był jednoznaczny. Dla dzieci klas I-II ankietowani nauczyciele nie prowadzili żadnych zajęć pozalekcyjnych, wykazując jednocześnie olbrzymią niechęć w kontaktach z ankieterkami.

Do badań zastosowano metodę sondażu diagnostycznego czyli "(...) sposobu gromadzenia wiedzy o przedmiotach strukturalnych i funkcjonalnych oraz dynamice zjawisk społecznych, opiniach i poglądach wybranych zbiorowości, nasilaniu się i kierunkach rozwoju określonych zjawisk o wszelkich innych zjawiskach instytucjonalnie nie zlokalizowanych posiadających znaczenie wychowawcze w oparciu o szczególnie dobraną grupę reprezentującą populację generalną, w której badane zjawisko występuje."²⁸

Technikami pomocniczymi były: ankieta z uczniem klas I-II oraz III, ankieta z rodzicami, ankieta z nauczycielem oraz badanie dokumentów. Ankietę zdefiniowano jako technikę za W. Zaczyńskim²⁹.

Analiza dokumentów sprowadzała się m.in. do analizy piktograficznej rysunków i innych wytworów dziecięcych. Dlatego też dla potrzeb badań sformułowano problem podstawowy w postaci pytania:

Jakie czynniki mają wpływ na formy aktywności dzieci na zajęciach pozalekcyjnych uczniów klas I, II i III w wybranych szkołach miasta Bydgoszczy?

Z tak sformułowanego problemu głównego wynikają problemy szczegółowe:

- W jaki sposób dobowy i tygodniowy czas wolny uczniów klas I, II i III wpływa na uczestnictwo w zajęciach pozalekcyjnych?
- Czy uczestnictwo uczniów klas I, II i III w zajęciach pozalekcyjnych jest zdeterminowane płcią?
- Dlaczego wykształcenie i aspiracje rodziców mają wpływ na uczestnictwo dzieci klas I, II i III w zajęciach pozalekcyjnych?
- Czy na wybór konkretnej formy zajęć pozalekcyjnych ma wpływ wykształcenie nauczyciela?
- Czy istnieją treści programowe, które służą rozbudzaniu zainteresowań dzieci klas I, II i III na zajęciach pozalekcyjnych?
- Czy istnieją konkretne metody i formy pracy dydaktycznej na zajęciach pozalekcyjnych, które wpływają na zwiększenie zainteresowań kierunkowych dzieci klas I, II i III?

Ze względu na ograniczony czas badań odrzucono następujące problemy szczegółowe:

- W jaki sposób liczebność rodziny wpływa na uczestnictwo dzieci w zajęciach pozalekcyjnych?
- Czy istnieją konkretne środki dydaktyczne, które wykorzystywane są na zajęciach pozalekcyjnych i wywierają wpływ na zwiększenie zainteresowań kierunkowych dzieci klas trzecich?

Po to, aby zbadać określone zjawisko przyjęto określone założenia, które nazywano hipotezami roboczymi. Określenia hipotezy w metodologii współczesnej nie są jednolite. "Hipotezy stanowią twierdzenia, których prawdziwości nie zweryfikowano jeszcze i które mogą się okazać zdaniem prawdziwymi lub fałszywymi."²⁹

Zgodnie z tak rozumianym zakresem pojęciowym sformułowano następujące hipotezy:

Tabela 1. Charakterystyka badanych uczniów klas I-II pod kątem cech demograficznych i społecznych

Liczba badanych uczniów	Wiek badanych uczniów w latach				Płeć
	7	8	8,5	9	
120	15	18	6	26	Dziewczęta
	10	17	9	19	Chłopcy
120	25	35	15	45	120

Na liczbę 30 nauczycieli, najliczniejszą grupę (15) stanowiły panie z krótkim stażem pracy od 1 roku do 5 lat, nieco mniejszą liczebnie grupę badanych (12), stanowiły nauczycielki ze stażem pracy zawierającym się w przedziale od 5 do 15 lat pracy.

W badaniach ujawniono, iż 25 na 30 nauczycieli miało wyższe wykształcenie pedagogiczne na poziomie magisterskim a 5 pań, głównie (3) ze stażem powyżej 15 lat pracy posiadało wykształcenie pedagogiczne - zawodowe, na poziomie Studium Nauczycielskiego.

Tabela 4. Charakterystyka badanego środowiska rodziców uczniów kl. III pod kątem cech demograficznych w roku szkolnym 1988/89

Wiek badanych rodziców w latach (R _{LO} + R _{LM})		Wykształcenie rodziców (R _{LO} + R _{LM})											Ilość dzieci w rodzinie			Ilość dzieci uczęszczających do szkoły podstaw.						
		28 - 34	34 - 40	40 - 46	46 i więcej	Wyższe artystyczne	Wyższe techniczne	Wyższe pedagogiczne	Wyższe uniwersyteckie	Wyższe zawodowe	Wyższe innego typu	Ponadpodstawowe ogólne	Ponadpodstawowe techniczne	Ponadpodstawowe zawodowe	Ponadpodstawowe niepełne	Podstawowe	1	2	Więcej niż 2	1	2	Więcej niż 2
R _{LM}		15	11	4	-	1	-	-	2	4	-	5	9	7	1	1	7	20	3	12	17	1
R _{LO}		9	17	2	2	-	2	-	1	3	-	4	14	3	2	1						
																	30			30		

Najliczniejszą grupę badanych rodziców, uczniów klas III stanowili reprezentanci przedziału wiekowego od 34 do 40 lat (17 ojców) oraz przedziału wiekowe od

28-34 (15 matek). Wśród ojców 14 legitymowało się wykształceniem technicznym na poziomie ponadpodstawowym, 6 posiadało wyższe wykształcenie. Wśród badanych matek 9 miało ukończone technikum, 7 szkoły zawodowe, zaś 5 było absolwentkami LO i jedynie 7 legitymowało się dyplomem wyższej uczelni na ogólną liczbę 30 badanych matek.

Tabela 5. Ilość dobowego i tygodniowego czasu wolnego ucznia klas I-III ustalona na podstawie badań ankietowych

Nazwa czynności uczniów	Ilość czasu wolnego w ciągu doby przeznaczona na wykonanie poszczególnych czynności ucznia	Ilość czasu wolnego w ciągu tygodnia przeznaczona na wykonanie poszczególnych czynności ucznia
1. Zabiegi higieniczno porządkowe	1 godzina 30 minut – 2 godzin	7 godzin 30 minut – 10 godzin
2. Droga do szkoły i z powrotem	20 minut – 30 minut	1 godzina 40 minut – 2 godziny 30 minut
3. Nauka w szkole	4 godziny – 5 godzin	20 godzin – 25 godzin
4. Spożycie posiłków	1 godzina 30 minut	7 godzin 30 minut
5. Odpoczynek	1 godzina 30 minut – 2 godzin	7 godzin 30 minut
6. Odrabianie zadań domowych	1 godzina – 1 godzina 30 minut	5 godzin – 7 godzin 30 minut
7. Obowiązki domowe	20 minut – 30 minut	1 godzina 40 minut – 2 godziny 30 minut
8. Sen	8 godzin – 9 godzin	40 godzin – 45 godzin

Analizę ilościowo-jakościową danych ograniczam do weryfikacji kilku wybranych hipotez roboczych (nr 2, 3, 4) z liczby 33 przyjętych do weryfikacji, hipotez szczegółowych.

Poniżej przedstawiam wyimkowy wykaz hipotez oraz wyniki korelacji, które są dowodem na ich weryfikację

FRAGMENT LISTY HIPOTEZ ROBOCZYCH I SZCZEGÓŁOWYCH

Hipotezy robocze		Hipotezy szczegółowe przyjęte	
	1		2
1.	Dobowy czas wolny uczniów klas I, II, III wpływa na uczestnictwo w zajęciach pozalekcyjnych	1.	Uważam, że uczniowie klas I, II, III mają w ciągu doby czas na uczestnictwo w zajęciach pozalekcyjnych
1.1.	Tygodniowy czas wolny uczniów klas I-III wpływa na uczestnictwo w zajęciach pozalekcyjnych	1.1.	Uważam, że uczniowie klas I-III mają w ciągu tygodnia czas na uczestnictwo w zajęciach pozalekcyjnych
2.	Uczestnictwo uczniów klas I-III w zajęciach pozalekcyjnych jest zdeterminowane płcią	2.	Sądzę, iż płeć wywiera określony wpływ na uczestnictwo uczniów klas I-III w zajęciach pozalekcyjnych.
		2.1	Sądzę, iż w zajęciach pozalekcyjnych uczestniczą częściej dziewczęta niż chłopcy.
3.	Wykształcenie rodziców wpływa na uczestnictwo dzieci klas I-III w zajęciach pozalekcyjnych	3.	Wykształcenie rodziców ma wpływ na wybór rodzaju zajęć pozalekcyjnych przez dzieci klas I-III w stopniu znacznym.
		3.1.	Uważam, że rodzice z wykształceniem wyższym i ponadpodstawowym muzycznym będą posyłać swoje dzieci na zajęcia kół muzycznych.
		3.2.	Przypuszczam, że rodzice z wykształceniem wyższym humanistycznym będą posyłać swoje dzieci na zajęcia kół języków obcych, historycznych, teatralnych.
		3.3.	Przypuszczam, że rodzice z wykształceniem wyższym i ponadpodstawowym plastycznym będą posyłać swoje dzieci na zajęcia kół plastycznych.
4.	Aspiracje rodziców wpływają na uczestnictwo dzieci w zajęciach pozalekcyjnych	4.	Sądzę, że rodzice z wykształceniem ponadpodstawowym i podstawowym mają wysokie aspiracje w zakresie kształcenia technicznego i zawodowego, dlatego kierują dzieci na zajęcia kół technicznych, które przyczyniają się do wyboru przyszłego zawodu.

Hipotezy robocze		Hipotezy szczegółowe przyjęte	
	1		2
		4.1.	Wnoszę, że rodzice o wykształceniu podstawowym i zawodowym mają niskie aspiracje w zakresie zainteresowań przedmiotami ogólnokształcącymi, dlatego ich dzieci nie uczestniczą lub uczestniczą w jednostkowych przypadkach w zajęciach kół artystycznych (muzycznych, plastycznych, teatralnych) oraz zajęciach językowych.
		4.2.	Wnoszę, że rodzice o wykształceniu ogólnokształcącym, wyższym humanistycznym, wyższym pedagogicznym mają wysokie aspiracje w zakresie zainteresowań językowych i artystycznych, dlatego posyłają swoje dzieci na zajęcia językowe kół artystycznych.
		4.3.	Uważam, że rodzice o wykształceniu technicznym mają niskie aspiracje w zakresie zainteresowań językowych i artystycznych, dlatego ich dzieci nie uczestniczą w zajęciach kół artystycznych oraz zajęciach językowych.
		4.4.	Bez względu na typ i rodzaj wykształcenia rodziców, uważam, że istnieje wysoki poziom aspiracji w zakresie osiągnięć sportowych własnych dzieci.

Lista zmiennych i ich wskaźników jest równie bogata co pomieszczony uprzednio wyimek listy hipotez szczegółowych. W badaniach wyszczególniono zmienne globalne dotyczące osób; ucznia, nauczyciela, i rodziców oraz zmienne szczegółowe (np. wiek, płeć, pochodzenie społeczne, wykształcenie rodziców, aspiracje rodziców itd.).

Z uwagi na ograniczoną formę publikacji przejdę w dalszej części artykułu do omówienia uzyskanych na drodze badań wyników.

Tabela 6. Uczestnictwo dziewcząt i chłopców klas trzecich
w zajęciach pozalekcyjnych

Rodzaje zajęć pozalekcyjnych	Płeć uczestników zajęć		
	Dziewczęta	Chłopcy	
Muzyczne	1	0	1
Plastyczno-konstrukcyjne	1	0	1
Językowe	0	2	2
Sportowe	9	7	16
Inne	5	3	8
Σ	16	12	28

Powyższe dane stały się podstawą do powstania korelacyjnej tabeli rang oznaczonej numerem 7.

Tabela 7. Korelacyjna tabela rang

x_j	y_j	R_x	R_y	$R_x - R_y$
1	0	2,5	1,5	1
1	0	2,5	1,5	1
0	2	1	3	-2
9	7	5	5	0
5	3	4	4	0
-	-	-	-	0

Symbolami x_j , y_j oznaczono liczebność próby, zaś symbolami R_x , R_y oznaczono rangi. Następnie dokonano rangowania kół zainteresowań w badanej próbie szacowanej ilości uczniów, osobną w grupie chłopców i dziewcząt nanosząc dane w sposób następujący:

$R_x \backslash R_y$						$n_j / n_j - 1 = t_x$
	1,5	3	4	5	n_j	
1		x			1	
2,5	xx				2	
4			x		1	
5				x	1	
n_j	2	1	1	1	5	1
$\frac{n_j(n_j-1)}{2} = T_y$	1	0	0	0	1	-

W omawianym przypadku wystąpiły rangi wiązane należało więc określić ich uporządkowanie par jako słabe. Przystąpiono na tej podstawie do obliczania współczynnika korelacji rangowej Kendala wg wzoru:

$$r_k = \frac{S}{\sqrt{\frac{n(n-1)}{2} - T_x} \cdot \sqrt{\frac{n(n-1)}{2} - T_x}}$$

$$s = -2 + 2 + 2 + 2 + 1 = 5$$

$$\frac{n(n-1)}{2} = \frac{5(5-1)}{2} = 10$$

$$r_k = \frac{5}{\sqrt{10-1} \cdot \sqrt{10-1}} = \frac{5}{\sqrt{9} \cdot \sqrt{9}} = \frac{5}{\sqrt{3} \cdot \sqrt{3}} \approx 0,88$$

Zatem korelacja między płcią uczestników zajęć pozalekcyjnych (kl. III) a rodzajem wybieranych zajęć pozalekcyjnych była silna i przyjęła wartość $r_k = 0,88$

Dziewczęta wybierały wszystkie formy zajęć pozalekcyjnych za wyjątkiem języków obcych, z dużą preferencją dla kółek sportowych, małych form teatralnych, np. teatrzyków kukielkowych oraz sporadycznie wybierały kółka muzyczne a także plastyczno-konstrukcyjne. Chłopcy nie wykazywali zainteresowania dwiema ostatnimi formami zajęć, preferowali głównie kółka sportowe, małe formy teatralne i zajęcia tzw. językowe. Duże zainteresowanie ruchem i aktywnością społeczną zarówno dziewcząt jak i chłopców, wydaje mi się uzasadnione na gruncie doniesień psychologii rozwojowej oraz biomedycznych podstaw rozwoju dziecka, i jak sądzę nie wymaga komentarza, gdyż jest oczywistą prawidłowością wiekową.

Hipotezy 3 i 4 podejmują m.in. problematykę wpływu wykształcenia oraz aspiracji rodziców uczniów klas III na uczestnictwo dzieci w zajęciach pozalekcyjnych. Obrazem badanych zależności są uzyskane wyniki, których analizę zamieszczam poniżej.

Tabela 8. Wpływ wykształcenia i aspiracji rodziców uczniów kl. III na uczestnictwo dzieci w zajęciach pozalekcyjnych

Wykształcenie i aspiracje rodziców	Uczestnictwo w zajęciach pozalekcyjnych					Σ:
	Muzyczne	Plastyczno-konstrukcyjne	Językowe	Sportowe	Inne	
Wyższe artystyczne	-	-	-	-	-	0
Wyższe techniczne	-	-	-	1	-	1
Wyższe pedagogiczne	-	-	-	-	-	0
Wyższe uniwersyteckie	1	-	-	1	-	2
Wyższe zawodowe	-	1	-	-	-	1
Wyższe innego typu	-	-	-	-	-	0
Ponadpodstawowe ogólnokształcące	-	1	-	-	-	1
Ponadpodstawowe artystyczne	-	-	-	-	-	0
Ponadpodstawowe techniczne	-	2	-	1	-	3
Ponadpodstawowe innego typu	-	-	-	-	-	0
Niepełne ponadpodstawowe	-	-	-	-	-	0
Zawodowe	-	-	-	-	-	0
Podstawowe	-	-	-	-	-	0
Σ:	1	4	0	3	0	8

Z danych zamieszczonych w tabeli 8 mogę wnioskować, iż na trzydziestu badanych rodziców tylko ośmioro ich dzieci uczęszczało na zajęcia pozalekcyjne, pozostała część uczniów spędzała wolny czas w inny sposób tzn.: jeździła na rowerze, grała w piłkę, pomagała swoim rodzicom zakupić niezbędne artykuły

żywnościowe i przemysłowe. Z uwagi na to, iż w zajęciach pozalekcyjnych uczestniczyły jedynie dzieci rodziców z wyższym i ponadpodstawowym wykształceniem, podjęto próbę skrócenia tabeli 8 i rozmieszczenia danych w następujący sposób:

Tabela 9. Wpływ wykształcenia rodziców uczniów klas III na wybór rodzaju zajęć pozalekcyjnych

Wybór rodzaju zajęć pozalekcyjnych	Wykształcenie rodziców	
	Wyższe	Ponadpodstawowe
Muzyczne	1	0
Plastyczno-konstrukcyjne	1	3
Językowe	0	0
Sportowe	2	1
Inne	0	0
Σ :	4	4

Cytowane wyniki badań posłużyły do stworzenia tabeli 10 zwanej korelacyjną tabelą rang.

Tabela 10. Korelacyjna tabela rang

x_i	y_i	R_x	R_y	$R_x - R_y$
1	0	3,5	2	1,5
1	3	3,5	5	-1,5
0	0	1,5	2	-0,5
2	1	5	4	1
0	0	1,5	2	-0,5
-	-	-	-	0

W oparciu o wyniki tabeli dokonano rangowania kół zainteresowań szacunkowych ilością uczniów, których rodzice posiadają wykształcenie wyższe i wykształcenie ponadpodstawowe.

Ry \ Rx	2	4	5	n_i	$\frac{n_i(n_i-1)}{2} = T_x$
1,5	xx			2	1
3,5	x		x	2	1
5		x		1	0
n_j	3	1	1	5	2
$\frac{n_j(n_j-1)}{2} = T_y$	3	0	0	3	-

Wystąpienie rang wiązanych przyczyniło się do stwierdzenia, iż uporządkowanie par było słabe i pozwoliło na obliczenie współczynnika korelacji Kandała:

$$r_k = \frac{S}{\sqrt{\frac{n(n-1)}{2} - T_x} \cdot \sqrt{\frac{n(n-1)}{2} - T_y}}$$

$$s = 2 \cdot 2 + 1 - 1 = 4 \quad \frac{n(n-1)}{2} = \frac{5(5-1)}{2} = 10$$

$$r_k = \frac{4}{\sqrt{10-2} \cdot \sqrt{10-3}} = \frac{4}{\sqrt{8} \cdot \sqrt{7}} = \frac{4}{2,83 \cdot 2,64} = 0,19$$

Obliczona korelacja przyjęła wartość $r_k = 0,19$ i była prawie nic nie znacząca. Chcąc zbadać czy rzeczywiście wykształcenie i aspiracje rodziców uczniów klas III miały wpływ na wybór rodzaju zajęć pozalekcyjnych opracowano tabelę czteropolołą, którą oznaczono numerem 11.

Tabela 11. Związek między wykształceniem i aspiracjami rodziców, a wyborem rodzaju zajęć pozalekcyjnych

Aspiracje i wykształcenie rodziców	Wybór rodzaju zajęć pozalekcyjnych		Σ
	Muzyczne plastyczno-konstrukcyjne	Sportowe	
Wyższe	2	2	4
Ponadpodstawowe	3	1	4
Σ	5	3	8

Przystępując do obliczania miary siły związku sprawdzono czy badane cechy są od siebie zależne, czy też nie. W omawianym przypadku cechy były zależne od siebie, gdyż:

$$ad \neq bc$$

$$2 \neq 6$$

Przystąpiono do obliczania Φ Pearsona:

$$\Phi = \frac{ad - bc}{\sqrt{(a+b)(c+d)(a+c)(b+d)}}$$

$$\Phi = \frac{2 - 6}{\sqrt{(2+2)(3+1)(2+3)(2+1)}} = \frac{-4}{\sqrt{4 \cdot 4 \cdot 5 \cdot 3}}$$

$$\Phi = \frac{-4}{\sqrt{240}} \approx -0,258$$

Uzyskana zależność była ujemna i wyniosła -0,258 a więc; była wyraźna lecz mała. Obliczono dalej związek zachodzący pomiędzy danymi z tabeli nr 11 stosując wzór:

$$\chi^2 = \frac{(\sum e_i - \sum o_i)^2}{\sum o_i}$$

gdzie: $\sum e_i$ - to liczebność empiryczna,

$\sum o_i$ - to liczebność losowa

Podstawiając dane z tabeli nr 11 otrzymano następujące wyniki:

0,31	0,19	0,50
0,31	0,19	0,50
0,62	0,38	1,00

$$a' = \frac{0,50 \cdot 0,62}{1} = 0,31$$

$$b' = \frac{0,50 \cdot 0,38}{1} = 0,19$$

$$c' = \frac{0,50 \cdot 0,62}{1} = 0,31$$

$$d' = \frac{0,50 \cdot 0,38}{1} = 0,19$$

Następnie podstawiono je do wzoru:

$$\chi^2 = \frac{(0,31 - 0,31)^2}{0,31} + \frac{(0,19 - 0,19)^2}{0,19} + \frac{(0,31 - 0,31)^2}{0,31} + \frac{(0,19 - 0,19)^2}{0,19} = 0$$

Miara siły związku była prawie nic nie znacząca, a jej wartość wynosiła 0.

Analiza powyższych wyników badań pozwala na następujące wnioskowanie:

- Założone uprzednio szczegółowe hipotezy robocze dotyczące wykształcenia rodziców uczniów klas III i ich aspiracji były błędne, gdyż poziom ich wykształcenia oraz aspiracji nie miały wpływu na uczestnictwo badanej próby w zajęciach pozalekcyjnych, co potwierdzały wypowiedzi uczniów, rodziców i nauczycieli.
- Nie ma zatem związku pomiędzy wykształceniem i aspiracjami rodziców uczniów klas III a wyborem rodzaju zajęć pozalekcyjnych przez dziecko.
- Nie istnieje zależność pomiędzy zainteresowaniami ucznia klasy III a zainteresowaniami jego rodziców.

Z przeprowadzonych badań ankietowych oraz wywiadu wynikało również, że rodzice nie rozumieli pojęć; czas wolny i zajęcia pozalekcyjne, mimo że we wstępie do ankiety zostały one wyjaśnione.

Na zadane w ankiecie pytanie: W jakich zajęciach pozalekcyjnych uczestniczy Pan (Pani) dziecko? Dwoje rodziców odpowiedziało, że ich dziecko było ministrantem w kościele rzymsko-katolickim, zaś trójka rodziców stwierdziła, że ich dziecko uczęszczało na zajęcia korekcyjno-wyrównawcze w ramach zajęć pozalekcyjnych.

Nieco inaczej przedstawiają się wyniki badań rodziców uczniów klas I i II. Otóż głównie dzieci rodziców posiadających wykształcenie zawodowe (dziewczęta z tych rodzin), w większym procencie uczestniczyły w zajęciach pozalekcyjnych oferowanych przez szkołę. Oszacowano zatem przy pomocy rang wykształcenie i aspiracje rodziców uczniów klas I i II w badanej próbie oraz obliczono korelację $r_n = \frac{S_{stad}}{S_{max}}$, której wynik dodatni określał się liczbą 0,33. To oznacza, że wystąpiła wyraźna lecz mała zależność między wykształceniem rodziców - ich aspiracjami, a uczestnictwem w zajęciach pozalekcyjnych ich dzieci.

2. Konkluzje

W oparciu o analizę przedstawionych wyników - rezultatów badań, pragnę sformułować wnioski i uogólnienia, które są również wynikiem empirycznie potwierdzonych pozostałych hipotez (nie zamieszczonych w artykule, z powodów o których już wspomniałam wcześniej).

Uzyskane wyniki badań z pewnością były zaskakujące dla Czytelnika, bowiem wydawać by się mogło, że dziecko w kl. I-III ma duże możliwości wykorzystania wolnego czasu, w sposób atrakcyjny, podczas zajęć pozalekcyjnych - tymczasem uczeń po lekcjach zdany był najczęściej na siebie. U podstaw tak niepokojącej sytuacji leżały m.in. przyczyny społeczno-ekonomiczne, z którymi borykała się oświata w roku szkolnym 1988/89.

Polskie rodziny odczuwały też brak stabilizacji życia gospodarczego, co przejawiało się w:

- stałych zmianach na stanowisku ministra MEN,
- brakiem dotacji ze strony państwa na oświatę i wychowanie,
- redukcją zatrudnienia w resorcie uspołecznionym,
- brakiem stabilizacji zawodowo-materialnej rodziców,
- strajkami,
- spadkiem realnej wartości pieniądza,
- podwyżkami cen,
- ograniczoną ilością dostępnych na rynku artykułów żywnościowych i przemysłowych (kryzys gospodarczy).

Ten ponury obraz końca lat 80 przedstawił w swoim artykule K. Mielnicki

stwierdzając, iż: "Do Polski zbliża się bezrobocie, mają być grupowe zwolnienia z pracy, głodowe zasiłki dla bezrobotnych i mnóstwo zagrożeń wywołujących frustrację oraz strach."³⁰ Śledząc z napiętą uwagą sytuację polskiej oświaty oraz sytuację, w jakiej znalazł się nasz kraj nasuwało się pytanie: Czy w takich warunkach można myśleć o racjonalnym wykorzystaniu czasu wolnego uczniów klas I-III na zajęciach pozalekcyjnych? Z pewnością nie, bowiem często na naszych ulicach spotykaliśmy uczniów klas młodszych stojących wraz z rodzicami w kolejkach. Ówczesny stan polskiej oświaty I. Wojnar nazwała słusznie "dramatem".³¹ Uczestnictwo w kulturze i zajęciach pozalekcyjnych ograniczone zostało również na skutek zmniejszającej się liczby budynków.³²

W omawianym roku szkolnym pogorszyły się też warunki pracy nauczycieli (nadmierne "zagęszczenie" klas, wielozmianowość); odnosiło się wrażenie, iż brak spójnej koncepcji nowoczesnej opieki i wychowania.

Z przykrością można stwierdzić, iż niewielka grupa młodych stażem nauczycieli prowadziła w klasach I-III zajęcia pozalekcyjne. Z badań A. Pieczyńskiej³³ wynikało jednoznacznie, iż powodem tego typu niechęci do takiej formy pracy z dziećmi były:

- brak przygotowania metodycznego do prowadzenia zajęć pozalekcyjnych (nieznajomość zasad, metod, form pracy),
- niewłaściwa realizacja treści programowych,
- brak umiejętności; muzycznych (śpiew, taniec, rytmika), artystycznych (żywe słowo, małe formy teatralne), manualnych (modelarstwo, prace w metalu, rzeźba),
- zawieszenie wynagrodzeń za prowadzenie zajęć pozalekcyjnych całkowicie pozbawiło dzieci możliwości uczestniczenia w tego typu zajęciach w letnim semestrze roku szkolnego 1988/89.

Z pozycji rodziców tego typu zajęcia stały się zbędnym balastem obciążającym dziecko. Rodziny dobrze sytuowane finansowo podkreślały fakt częstego korzystania przez dzieci w czasie wolnym od nauki ze środków masowego przekazu takich jak: telewizja, video, radio. Rodzice przeciętnie i źle sytuowani nie interesowali się racjonalnym zagospodarowaniem wolnego czasu przez dzieci, wykazując brak zrozumienia definiowanych w narzędziach badawczych pojęć: czas wolny, zajęcia pozalekcyjne.

Co stanie się za kilka lat? To pytanie nurtowało cały zespół biorący udział w badaniach m.in. studentki: A. Pieczyńską, H. Jacewicz.

Kiedy staniemy przed całkowitym kryzysem kulturalnym? Czy straty będą do odrobienia? Kto będzie kształtował wszechstronne zainteresowania dziecka w tym wieku? Czy będzie nas stać, w sensie również intelektualnym, na zaspokojenie potrzeb i preferencji kulturalnych³⁴ naszych dzieci? Ta masa pytań retorycznych, która pojawiła się po analizie ilościowo-jakościowej danych doprowadziła nas do jednego pesymistycznego wniosku; za kilka lat spotkamy naszych byłych uczniów, którzy nie będą przygotowani do roli uczestnika i odbiorcy kultury narodowej i światowej.

Pozostaje jedynie nadzieja, że zajęcia pozalekcyjne przywrócone będą do łask w każdym typie szkoły, a ich rola jaką mają do spełnienia dostrzeżona.³⁵ Ideałem, do którego należy zdążyć jest takie miejsce zajęć pozalekcyjnych, jakie zajmują one w Szkołach Zjednoczonej Europy.

PRZYPISY

- ¹ Cz. Kupisiewicz: Podstawy dydaktyki ogólnej. Warszawa PWN 1977 s. 12
- ² M. Żelazkiewicz: Zajęcia pozalekcyjne i opiekuńcza działalność szkoły. Poznań, Warszawa PWN 1974 s. 20
- ³ A. Siciński (red.): Styl życia. Przemiany we współczesnej Polsce. Warszawa PWN 1978 s. 190
- ⁴ Z. Dąbrowski: Czas wolny dzieci i młodzieży. Warszawa PZWS 1966 s. 13
- ⁵ Z. Dąbrowski: Czas wolny dzieci i młodzieży. Warszawa PZWS 1966 s. 13
- ⁶ C. Toti: Czas wolny. Warszawa KiW 1963 s. 325
- ⁷ Z. Dąbrowski: Czas wolny dzieci i młodzieży. Warszawa PZWS 1966 s. 16
- ⁸ Z. Dąbrowski: Czas wolny dzieci i młodzieży. Warszawa PZWS 1966 s. 16
- ⁹ A. Siciński (red.): Styl życia. Przemiany we współczesnej Polsce. Warszawa PWN 1978 s. 98
- ¹⁰ T. Bierkowski: Polityka kulturalna PRL. Bydgoszcz WSP 1980 s. 13
- ¹¹ T. Bierkowski: Polityka kulturalna PRL. Bydgoszcz WSP 1980 s. 13
- ¹² T. Bierkowski: Polityka kulturalna PRL. Bydgoszcz WSP 1980 s. 14
- ¹³ W. Pielasińska: Młodzież wobec problemów kultury. Warszawa WSiP 1978 s. 5
- ¹⁴ A. Przeclawska: Zróżnicowanie kulturalne a problemy wychowania. Warszawa PWN 1976 s. 229
- ¹⁵ A. Przeclawska: Zróżnicowanie kulturalne a problemy wychowania. Warszawa PWN 1976 s. 229
- ¹⁶ A. Przeclawska za A. Sicińskim (w:): Zróżnicowanie kulturalne a problemy wychowania. Warszawa PWN 1976 s. 236
- ¹⁷ M. Żelazkiewicz: Zajęcia pozalekcyjne i opiekuńcza działalność szkoły. Poznań, Warszawa PWN 1974 s. 33
- ¹⁸ W. Okoń: Słownik pedagogiczny. Warszawa PWN 1987 s. 329
- ¹⁹ R. Wroczyński: Wychowanie poza szkołą. Warszawa PZWS 1968 s. 101
- ²⁰ M. Żelazkiewicz: Zajęcia pozalekcyjne i opiekuńcza działalność szkoły. Poznań, Warszawa PWN 1974, s. 8
- ²¹ M. Żelazkiewicz: Zajęcia pozalekcyjne i opiekuńcza działalność szkoły. Poznań, Warszawa PWN 1974 s. 30
- ²² M. Żelazkiewicz: Zajęcia pozalekcyjne i opiekuńcza działalność szkoły. Poznań, Warszawa PWN 1974 s. 33
- ²³ M. Żelazkiewicz: Zajęcia pozalekcyjne i opiekuńcza działalność szkoły. Poznań, Warszawa PWN 1974 s. 26

- ²⁴ M. Żelazkiewicz: Zajęcia pozalekcyjne i opiekuńcza działalność szkoły. Poznań, Warszawa PWN 1974 s. 40
- ²⁵ M. Żelazkiewicz: Zajęcia pozalekcyjne i opiekuńcza działalność szkoły. Poznań, Warszawa PWN 1974 s. 45
- ²⁶ B. Niemierko (red.): ABC testów osiągnięć szkolnych. Warszawa WSiP 1975 s. 20-21 oraz B. Niemierko: Pomiar sprawdzający w dydaktyce. Warszawa PWN 1990 s. 224 i nast.
- ²⁷ A.H. Maslow: Toward a Psychology of Being. New York 1968 wyd. II
- ²⁸ T. Pilch: Zasady badań pedagogicznych. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1977. Zakład Narodowy im. Ossolińskich s. 42
- ²⁹ Z. Zaborowski: Wstęp do metodologii badań pedagogicznych. Wrocław Ossolineum 1973 s. 85
- ³⁰ K. Mielnicki: Z czym do bezrobocia. "Tygodnik Kulturalny" nr 6, 1990 s. 5
- ³¹ I. Wojnar: Dramat edukacji - szanse i ograniczenia edukacji kulturalnej. "Oświata i Wychowanie" nr 38, 1989 s. 25
- ³² W. Szymusiak: Kto ukradł szkoły? "Ilustrowany Kurier Polski" 27-28.01.1990 s. 5
- ³³ A. Pieczyńska: Czas wolny uczniów klas trzecich, a ich formy aktywności na zajęciach pozalekcyjnych w wybranych szkołach podstawowych miasta Bydgoszczy. (Praca magisterska z 1990 r. WSP Bydgoszcz, niepublikowana).
- ³⁴ W. Pielasińska: Młodzież szkolna wobec problemów kultury. Warszawa WSiP 1978 s. 153-160
- ³⁵ Jedną z ról jaką powinny spełniać zajęcia pozalekcyjne jest przygotowanie dziecka do umiejętnego wykorzystania czasu wolnego (patrz) M. Grochociński: Przygotowanie dzieci do racjonalnego wykorzystania czasu wolnego. Warszawa WSiP 1979

Zusammenfassung

Der Autor befaßt sich im Beitrag mit der gewählten Fragen der Teilnahme der Schüler von Klassenstufen I - III an der außerunterrichtlichen Schularbeit. In dem Artikel bestimmte man u.a. die Stelle und die Funktionen des Schulklubs im Vergleich zum Problem der Freizeitgestaltung und der Vorbereitung der Kinder auf die Beteiligung am Kulturleben. Es wurde auch die Frage nach der Rolle des außerschulischen Unterrichts beim Gestalten der Interesse der Kinder auf den Klassenstufen I-III gestellt.

In Anlehnung an die Ergebnisse der diagnostischen Umfrage, die am Beispiel von 1% der Gesamtpopulation der Schüler der Klassen in den Grundschulen in Bydgoszcz im Schuljahr 1988/89 durchgeführt wurde, verifizierte man die Liste von 13 Arbeitshypothesen.

Die Forschungen bestätigten die Tatsache, nicht, daß es den einst deutlichen Zusammenhang zwischen der Art der Interesse der Schüler und ihrer Eltern und dem Stand der Ausbildung und der Erwartungen der Eltern gibt.